

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของสปป.ลาวในยุคโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ตลอดระยะเวลา 2 ทศวรรษที่ผ่านมา โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกกับสังคมหรือชุมชนหน่วยย่อย และกระบวนการนี้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลาย ๆ มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่น่าสนใจในงานวิจัยนี้คือส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากพระพุทธศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว

การที่หลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลกเมื่อพ.ศ. 2538 ด้านศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมทำให้การท่องเที่ยวมีการขยายตัวอย่างเข้มข้น ซึ่งส่งผลทำให้มีการประดิษฐ์วัฒนธรรมและรายละเอียดของพิธีกรรมเกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีบางกลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และรายละเอียดรูปแบบประเพณีให้คงอยู่ไว้เหมือนในอดีตที่ผ่านมาก็ตาม รัฐบาลสปป.ลาวได้ประกาศ “เขตมรดกโลก” ในพื้นที่หลวงพระบาง โดยแบ่งเป็น 3 เขตที่สำคัญคือ *เขตที่อยู่ในขอบเขตของการปกป้องรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและตัวเมือง เขตตัวเมือง และเขตธรรมชาติ*⁵⁸ เจ้าของบ้านเรือนและอาคารสถาปัตยกรรมที่อยู่ในเขตของการปกป้องรักษาห้ามลักลอบตัดแปลง แก๊ซหรือรื้อถอนบ้านเรือนและอาคารที่ได้รับการขึ้นบัญชีมรดกโดยไม่ผ่านความเห็นชอบจากห้องการมรดกหลวงพระบางหรือสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ซึ่งเป็นการยากที่จะทำงานมวลชนที่จะพยายามทำให้เจ้าของเรือนมรดกเข้าใจว่าทำไมเจ้าของเรือนเหล่านั้นจึงไม่มีสิทธิ์ในการตัดแปลง แก๊ซหรือรื้อถอนเรือนมรดกของตนได้อีกต่อไป หรือแม้กระทั่งวัดวาอารามที่อยู่ในเขตอนุรักษ์มรดกโลกก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะตัดแปลงแก๊ซ ต่อเติมหรือบูรณะสิ่งก่อสร้างโดยปราศจากความเห็นชอบของสำนักงานมรดกหลวงพระบางเสียก่อน

“นับตั้งแต่หลวงพระบางถูกเปิดตัวรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะตั้งแต่ได้รับการสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นต้นมา พระราชวัง วัดวาอาราม ประเพณีพิธีกรรม ชีวิตคนที่ตักบาตรยามเช้า แหล่งธรรมชาติ ชุมชนแวดล้อม สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ตำหนัก และเรือนหลังเก่ามอซอ ทุกอย่างมีความหมายต่อการท่องเที่ยวขึ้นมาทันที ระบบเศรษฐกิจในเมืองหลวงพระบางเริ่มถูกขับเคลื่อนด้วยการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับอดีต พื้นที่ “เก่าแก่” กลายเป็นสิ่งที่ถูกสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างที่คนหลวงพระบางคาดไม่ถึง”⁵⁹

⁵⁸ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, *เรื่องเดิม*, หน้า 96.

⁵⁹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 96-97.

1. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม

การที่หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกด้านศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา นำมาซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี้เองกลายเป็นปัจจัยหลักของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของเมืองและของชีวิตผู้คนในหลวงพระบาง เศรษฐกิจมีการขยายตัว อาชีพเก่า ๆ หลายอาชีพที่มีคุณค่าที่ถูกกลืนหายไป หรือที่กำลังจะเลือนหายไปจากสังคมกลับมาได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เช่น ช่างเงินช่างทองของบ้านธาตุน้อย การทอผ้าแพรลื้อของชาวลื้อบ้านผานม ซึ่งได้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้กับรุ่นลูกรุ่นหลาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ หรือแม้กระทั่งชนกลุ่มน้อยในพื้นที่สูงได้อพยพลงจากภูตอยมาขายสินค้าหัตถกรรมในพื้นที่เขตอนุรักษมรดกโลก กลายเป็นตลาดสินค้าท้องถิ่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและนักลงทุนอย่างมาก

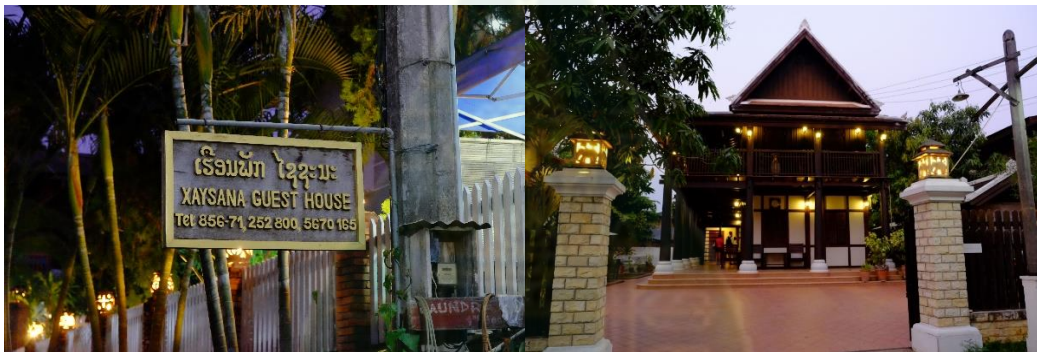
ภาพที่ 8 ชุมชนทอผ้าแพรลื้อ บ้านผานม หลวงพระบาง

การท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวเพื่อรองรับธุรกิจบริการและการลงทุน และผลกระทบที่ตามมาจากเงินทุน สินค้าและบริการในยุคโลกาภิวัตน์คือความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เจ้าของที่ดิน (landlord) และอาคารบ้านเรือนที่อยู่ในเขตอนุรักษมรดกโลกปล่อยที่ดินและอาคารบ้านเรือนแบบดั้งเดิมให้นักธุรกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศเช่าทำธุรกิจด้วยราคาที่สูง แล้วเจ้าของที่ดินเหล่านั้นทยอยออกไปอาศัยอยู่นอกเมืองหลวงพระบาง เจ้าของที่ดินบางส่วนกลายเป็นเจ้าของธุรกิจบริการนักท่องเที่ยว

“คนหลวงพระบางที่ ‘โตนนี’ จำนวนไม่น้อยทยอยกลับคืนถิ่น พร้อมกับเงินและวิธีการลงทุนทางธุรกิจแบบทันสมัย เช่นกันกับนักลงทุนชาวต่างแวงและต่างประเทศ ที่เดินทางเข้ามาขอซื้อ ขอเช่าตำหนักเฮงและเรือน

อาณาจักรหลังเก่าทำเรือนพัก ร้านค้า และพื้นที่ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวได้เข้ามาเปลี่ยนความหมายและเปิดเสียงของสถานที่มรดกเหล่านี้ หลังจากที่ยุคหมองมารวม 20 ปี”⁶⁰

การที่โครงสร้างทางสังคมของหลวงพระบางได้เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างรวดเร็วได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากรในชุมชน เมื่อเจ้าของที่ดินและอาคารบ้านเรือนได้ย้ายออกไปทำให้คนนอกพื้นที่ที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นเข้ามาอาศัยหรือเข้ามาทำงานด้านบริการทำให้ไม่เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมอย่างลึกซึ้ง ไม่รู้สึกผูกพันหรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเดิมมาตั้งแต่ต้นจึงทำให้ไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมนั้น ๆ เท่าที่ควร อีกทั้ง “คนในชุมชนหลวงพระบางเองยังไม่มีความพร้อมเพียงพอในการดำเนินธุรกิจทั้งเงินทุนและประสบการณ์จึงเปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาทำธุรกิจโดยอาศัยวัฒนธรรมประเพณีที่หลวงพระบางเป็นสินค้า หลวงพระบางกลายเป็นชุมชนใหม่ในหมู่บ้านเก่า และประเพณีวัฒนธรรมก็คงรูปแบบเดิมแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหา”⁶¹ เพื่อปรับให้สอดคล้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยากในการควบคุมให้เนื้อหาของวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงไว้

ภาพที่ 9 บ้านเรือนในหลวงพระบางที่ถูกดัดแปลงเป็นเรือนพัก (guest house)

งานวิจัยของศุภชัย สิงห์ยะบุศย์เรื่อง “หลวงพระบาง: การเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก” ได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมที่กระทบต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ทรงคุณค่า เราจะได้จากการทำบุญตามประเพณีทางศาสนาที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน หากประชาชนหรือลูกบ้านไม่ใช่คนท้องถิ่นและเป็นคนต่างศาสนาจึงไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น งานบุญประเพณีการแข่งขันของบ้านเชียงม่วนที่ต้องอาศัยฝีมือ แต่ไม่สามารถหาฝีมือได้ จำเป็นต้องจ้างฝีมือจากคนท้องถิ่นอื่นซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูง⁶²และคิดว่าเป็นการรับจ้างประเภทหนึ่ง ไม่ได้เกิดจากความศรัทธา ผูกพันและเสียสละให้กับชุมชน ผิดกับในอดีตที่ฝีมือเป็นลูกหลานในชุมชน ศรัทธาและเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ผูกพันและพร้อมที่จะช่วยเหลือเพราะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และความที่ไม่ได้รู้สึกผูกพันและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

⁶¹ อ่านเพิ่มเติม เรื่องเดียวกัน, หน้า 98-99.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

การนำเอาพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ การละเล่นหรือประเพณีที่สำคัญมาทำเป็นเรื่องสนุกสนานและการพนันทำให้คนรุ่นเก่าที่ตระหนักและเข้าใจวัฒนธรรมรู้สึกกังวลและเป็นห่วงเรื่องความเสื่อมศรัทธาและการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมของพวกเขาเหล่านั้นไป ไม่ใช่เพียงเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวฉาบฉวยเพื่อบริโภค “อดีต” โดยไม่คำนึงถึง “เนื้อหาและคุณค่า” ของวัฒนธรรม จารีตประเพณีซึ่งเป็นรากเหง้าของชุมชนดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต

คำถามที่น่าสนใจคือ เราจะควบคุม ตรวจสอบหรือสอดส่องดูแลวัฒนธรรมท้องถิ่นและจิตวิญญาณของชุมชน (esprit du lieu) ให้คงสภาพอยู่เช่นเดิมเพื่อรักษาหรือฟื้นฟูบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในอดีตได้อย่างไร

จากการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงประจักษ์ที่หลวงพระบางพบว่า **ประการแรกด้านภูมิทัศน์เชิงกายภาพ** คณะผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโกแนะนำคณะกรรมการของสำนักงานมรดกหลวงพระบางด้านภูมิสถาปัตย์โดยให้นำสายไฟฟ้าลงใต้ดิน และห้ามป้ายไฟโฆษณาทุกชนิดในเขตอนุรักษ์มรดกโลก การบูรณะอาคารบ้านเรือนแบบสถาปัตยกรรมโคโลเนียล (colonial architecture) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหน้าจั่วและหลังคาแบบตะวันออก กับตัวอาคารและเสาปูนแบบตะวันตก รวมถึงวัดวาอารามต่าง ๆ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ เช่น ปูนซีเมนต์ หลังคาอาคาร หรือ สีทาอาคารอะคริลิก (acrylic paint) ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับของเดิม และหลีกเลี่ยงวัสดุอุปกรณ์สังเคราะห์ที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมทันสมัย เช่น พลาสติกหรือโพลีเมอร์ เพื่อคงสภาพดั้งเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด และเป็นการเคารพสถานที่และไม่ให้กระทบต่อความรู้สึกของคนท้องถิ่น ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสูญเสียภูมิสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไป องค์การยูเนสโกอาจจะพิจารณาเพิกถอนทะเบียนมรดกโลกของหลวงพระบางได้ อย่างไรก็ตามอาคารหลายแห่งในหลวงพระบางได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

ภาพที่ 10 ห้องสมุดหลวงพระบาง สถาปัตยกรรมโคโลเนียล ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม

องค์การยูเนสโกกังวลการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่สภาพแวดล้อมกำลังค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งเป็นการทำลายสภาพดั้งเดิมของเมืองแห่งนี้ อีกทั้งกระบวนการไหลบ่าของอารยธรรมและวัฒนธรรมตะวันตกข้ามพรมแดนนำไปสู่ผลกระทบและการเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังเห็นได้จากการสูญเสียสภาพสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมทางกายภาพจากการกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernisation) พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกของเมืองในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น เช่น โรงแรม ร้านอาหาร และสถานบริการ เป็นต้น วัฒนธรรมกระแสการบริโภคนิยมกำลังคุกคามจิตวิญญาณความเป็นชุมชนเดิมหลวงพระบางดั้งเดิมเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเสรีนิยม ซึ่งทำให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตของประชาชนในเมืองหลวงพระบางกำลังถูกขัดและถูกคุกคามกลายเป็นวัฒนธรรมเดียวกันทั่วโลก แต่ก็มีแรงต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์จากกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่บางส่วนที่รณรงค์ให้ประชาชนลาวและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่า เคารพ และอนุรักษ์วัฒนธรรม จารีตประเพณีดั้งเดิมของคนลาวหลวงพระบางที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

ภาพที่ 11 อาคารเก่าแบบโคโลเนียลถูกดัดแปลงเป็นโรงแรมให้กับนักท่องเที่ยว ริมน้ำคาน หลวงพระบาง

ประการที่สองด้านคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีการตักบาตรข้าวเหนียวเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมาก จากการเฝ้าสังเกตและมีส่วนร่วมพบว่าประเพณีการตักบาตรข้าวเหนียวได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ไม่เคารพวัฒนธรรมชุมชน เพราะวัฒนธรรมคือรากเหง้าของชุมชนที่สั่งสมมาแต่อดีต การตักบาตรเป็นพิธีกรรมของความศรัทธาของคนลาวที่มีต่อพระพุทธศาสนา การที่คนลาวตักบาตรอาหารแก่พระสงฆ์ในทุกเช้าเป็นภาพของการเคารพศรัทธาและเลื่อมใสในพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่พิธีกรรมทางศาสนานี้กลับกลายเป็นเหมือนสินค้าหรือการแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชม ได้ถ่ายรูปเท่านั้น บริษัทท่องเที่ยวท้องถิ่นจัดบริการให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ร่วมตักบาตรเพียงเพื่อต้องการมีรูปลงเฟสบุ๊ก (Facebook) หรืออินสตาแกรม (Instagram) เพื่อความบันเทิง หา

ได้เข้าใจคุณค่าของประเพณีการตักบาตรนี้อย่างแท้จริงไม่ อีกทั้งคนลาวท้องถิ่นเองที่เข้ามาตักบาตรส่วนใหญ่เป็นคนที่มียาอยู่ในช่วงวัยกลางคน ไม่ค่อยได้เห็นเด็กวัยรุ่นมากนัก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญและนักอนุรักษ์ด้านวัฒนธรรมกำลังเป็นห่วงถึงการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน การถ่ายทอดและความสืบเนื่องของวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น

ภาพที่ 12 การตักบาตรข้าวเหนียวของคนลาว หลวงพระบาง

2. การปรับบทบาททางสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนท้องถิ่นลาว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเทศลาวจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมที่สำคัญหลายครั้ง แต่พระพุทธศาสนายังคงมั่นคงและเป็นเสาหลักสำคัญ รวมถึงยังเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศลาว การควรวรมนิกายเถรวาทกับมหายาน การยุบตำแหน่งสมณศักดิ์ และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารของคณะสงฆ์ลาว รวมถึงรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวได้ผ่อนปรนกฎระเบียบต่อพระพุทธศาสนาทำให้พระสงฆ์ลาวต้องปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและสังคมมากขึ้น เช่น พระสงฆ์ลาวมีการปรับตัวในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพยายามเข้ามามีบทบาทกับการพัฒนาสังคมในสปป.ลาว พระสงฆ์มีการใช้หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมซึ่งตระหนักว่าพระพุทธศาสนามีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมจนนำไปสู่ความคิดและการปฏิบัติของโครงการภายใต้ชื่อ “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” กอปรกับสังคมลาวแบบดั้งเดิมยังศรัทธาและมีความเชื่อว่าวัดเป็นที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน และพระสงฆ์ลาวได้ตระหนักถึงบทบาทตนเองในการพัฒนาสังคมลาวอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมมากขึ้น ถึงแม้บางช่วงในประวัติศาสตร์ ประเทศลาวเคยตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และฝรั่งเศสพยายามจะเปลี่ยนแปลงประเทศลาวให้เป็นรัฐฆราวาสโดยให้แยกศาสนาออกจากรัฐ แต่คนลาวก็ยังคงเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง และถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิตในสังคม เป็นวัฒนธรรมของชาติ และสมัยรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวขึ้นมาปกครองประเทศได้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการที่จะควบคุมประชาชนและแก้ไขปัญหาทางสังคมในชุมชนโดยการสอดแทรกลัทธิคอมมิวนิสต์ผ่านคำสอนในพิธีกรรมทางศาสนา

อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ลาวเข้าไปมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับชุมชนลาวในหลายมิติ ไม่ได้เป็นเพียงพระสงฆ์ที่เรียนบาลีหรือปฏิบัติธรรมอยู่แต่ในวัดเท่านั้น กล่าวคือพระสงฆ์มีฐานะทางสังคมที่สำคัญของชุมชน เป็นต้นทุนทางสังคมของพระสงฆ์ เนื่องจากคนลาวให้การเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ซึ่งมีจริยาวัตรเป็นแบบอย่างที่ดี ที่เหมาะสม คนลาวทั่วไปมักจะปรึกษาและขอคำแนะนำจากพระสงฆ์เมื่อมีปัญหาชีวิตหรือปัญหาครอบครัว และเข้าวัดฟังธรรมเทศนาในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ พระสงฆ์จะเทศนาพระธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์ แนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพสังคม บางครั้งปัญหาสังคมบางประเภท เช่น โรคเอดส์/ผู้ติดเชื้อ HIV ผู้ติดยาเสพติด และการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ที่หลายคนมองว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์นั้นหลาย ๆ โครงการในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัยดังกล่าว พระสงฆ์ลาวมีส่วนช่วยทำให้โครงการให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อชุมชน โดยพระสงฆ์ซึ่งมีทุนทางสังคมอยู่แล้วนั้นได้นำเอาปัญหาเป็นสาเหตุของทุกข์และหาทางแก้ไขปัญหาโดยใช้หลัก “อริยสัจ 4” กระตุ้นให้คนที่กำลังประสบปัญหาได้คิด และเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมให้กลับมาดำรงตนอยู่ในความถูกต้องตามครรลองคลองธรรม (decency) หรือในกรณีปัญหาผู้ติดเชื้อ HIV/AIDS รัฐบาลและองค์กรพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวได้คิดริเริ่มโครงการแก้ไขปัญหผู้ติดเชื้อโดยยึดหลัก “พรหมวิหาร 4” ตามคำสอนพระพุทธศาสนา เพื่อลดการเลือกปฏิบัติและความแปลกแยกของผู้ป่วยติดเชื้อในสังคม โดยให้พระสงฆ์เข้าไปเป็นผู้อบรมคนในชุมชนให้มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และพระสงฆ์ยังทำหน้าที่ไปเยี่ยมครอบครัวของผู้ติดเชื้อร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขของลาวและองค์การยูนิเซฟ⁶³ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญอื่นอีก เช่น การป้องกันการติดยาเสพติดโดยผ่านการเทศนาฟังธรรม โดยที่โรงเรียนและวัดร่วมมือกันรณรงค์ป้องกันการติดยาเสพติด (ยาบ้า) ในกลุ่มเด็กวัยรุ่น และการที่พระสงฆ์มีแนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ก็ได้รับการเห็นชอบจากรัฐบาลสปป.ลาวโดยมีการจัดตั้งโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา (Buddhism for Development Project, BFD) ซึ่งมีกิจกรรมผ่านโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในชุมชน เช่น “เกษตรแนวพุทธ” (Buddhist agriculture) ที่เน้นการเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืนโดยให้ความรู้ถึงผลข้างเคียงจากการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง⁶⁴ เป็นต้น อีกทั้งยังมีโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับพระสงฆ์โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- เพื่อให้ความรู้และทำความเข้าใจถึงปัญหาทางสังคมร่วมสมัยที่สลับซับซ้อนในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก
- เพื่อให้เกิดมุมมองการพัฒนาสังคมชุมชนแบบยั่งยืน
- เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการบูรณาภาพทางวัฒนธรรม (cultural integrity) ในชุมชน
- เพื่อเรียนรู้ถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างไร
- เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นขององค์กรในชุมชนเพื่อเพิ่มอำนาจให้เข้มแข็ง และ
- เพื่อฝึกทรัพยากรบุคคลในชุมชนเพื่อกิจกรรมของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา⁶⁵

⁶³ Patrice Ladwig, *op. cit.*, p. 10-12.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 15.

⁶⁵ *Loc cit.*

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือและพัฒนาสังคมลาวให้เข้มแข็งมากขึ้นอีกทั้งมีการปรับปรุงการเผยแพร่พระธรรมในรูปแบบดั้งเดิมให้ดีขึ้น ให้เข้าใจและเข้าถึงได้ทั่วถึงมากขึ้น อีกทั้งพระสงฆ์ลาวยังคงมีบทบาทในการเป็นผู้ปกป้องดูแลสังคมและวัฒนธรรมของชาติให้เข้มแข็งคงอยู่ เพราะเป็นรากฐานที่สำคัญของความเป็นลาว ที่ต้องเผชิญกับภาวะอันตรายของโลกาภิวัตน์และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน

3. ปฏิกริยาของชุมชนท้องถิ่นกับกระแสโลกาภิวัตน์

ผู้วิจัยค้นพบอีกว่าชุมชนท้องถิ่นมีปฏิกริยาตอบกลับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เนื่องจากแนวคิดโลกาภิวัตน์ที่ประเทศและสังคมทั้งหลายต้องเผชิญกับภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงพระบางนั้นได้รับผลกระทบจากกระบวนการไหลบ่าของข้อมูลที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันส่งผลต่อปฏิกริยาการยอมรับ การต่อรอง และการต่อต้านในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน

ตามแนวคิดจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) ที่เป็นกระบวนการกดขี่โดยไม่ใช้กำลังอาวุธหรือการยึดอำนาจเหนือพื้นที่โดยใช้การครอบงำทางวัฒนธรรมแทน ประเทศมหาอำนาจเชื่อว่าหากครอบงำหรือยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรมของผู้คนในประเทศโลกกำลังพัฒนาได้ ประเทศมหาอำนาจก็จะสามารถยึดกุมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศในโลกกำลังพัฒนาเหล่านั้น

“ จักรวรรดินิยมข้ามชาติจะพยายามสร้างให้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันแต่ละท้องถิ่นกลายเป็นวัฒนธรรมโลก (world culture) เพียงหนึ่งเดียว ทั้งการทำงานผ่านภาษาที่เป็นสากล เช่น การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศด้วยภาษาอังกฤษ การจัดวางโครงสร้าง สาธารณูปโภคพื้นฐาน (infrastructure) เช่น การคมนาคม ขนส่ง ถนน ไฟฟ้า ประปา และการสื่อสาร ... และการส่งออกสินค้าทางวัฒนธรรม (cultural commodities) หรือการแพร่วัฒนธรรมเพื่อขายและเสพร่วมกันทั่วโลก ...”⁶⁶

จากการวิจัยพบว่าชุมชนหลวงพระบางเริ่มได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมตะวันตกต่อวิถีชีวิตการดำรงชีวิตอยู่บ้าง การครอบงำทางความคิด การมองโลก การแต่งกาย และการบริโภคนิยมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประจำชาติ เกิดระบบการผูกขาดแบบไร้พรมแดน อีกทั้งยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมทั้งการย้ายถิ่นของเจ้าของที่ดิน และการย้ายแรงงานเข้ามาทำงานในเขตอนุรักษมรดกโลก

“ การเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของลาวที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 6.2 ต่อปี และตั้งเป้าที่จะหลุดพ้นจากการเป็นประเทศยากจนในปี 2020 (พ.ศ. 2563) ได้ส่งผลกระทบทาง

⁶⁶ สมสุข หินวิมาน, เรื่องเดิม, หน้า 97.

สังคมในรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดดไม่ทัน และก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่ไม่เคยประสบมาก่อนในสังคมลาว ซึ่งเรียกว่า “ปรากฏการณ์ย่อท้อ” จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมือง และการหลั่งไหลของประชากรจากชนบทสู่เมือง เช่น ปัญหายาเสพติด และอาชญากรรม การคอร์รัปชัน และปัญหาช่องว่างทางสังคม นอกจากนี้การเปิดรับการลงทุนของต่างชาติเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมจากการต่อต้านของประชาชนซึ่งถูกบังคับให้ออกจากพื้นที่ที่เคยอาศัยอยู่เดิมเพื่อเปิดทางให้นักลงทุนหรือได้รับค่าชดเชยที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างคนในพื้นที่กับนักลงทุน ต่างชาติที่พบในหลายพื้นที่ของประเทศ”⁶⁷

ถึงแม้ว่ากระบวนการทางวัฒนธรรมที่มหาอำนาจตะวันตกพยายามเข้าครอบงำความคิดของประชาชนในโลกกำลังพัฒนาเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการเมืองโดยผ่านกระแสโลกาภิวัตน์นั้น กลับสร้างปฏิโลกาภิวัตน์ (anti-globalisation) หรือการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ของพลังวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความรู้สึกท้องถิ่นนิยม (localism) ที่ต่อต้านวัฒนธรรมโลกหรือวัฒนธรรมตะวันตกได้เช่นกัน เนื่องจากชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่กระทบต่อชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการปลุกจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้รู้จักปกป้อง หวงแหนคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ในหลวงพระบางยังไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวต่อต้านทางวัฒนธรรมหรือปฏิเสศกระแสโลกาภิวัตน์อย่างมีนัยยะสำคัญมากนัก

จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับคนลาวท้องถิ่นในเมืองหลวงพระบางพบว่า คนลาวหลวงพระบางรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการดำรงชีวิต จากการมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นสังคมสมัยใหม่ มีวัฒนธรรมแบบตะวันตกมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากและอย่างต่อเนื่อง การกระจายความเจริญยังกระจุกอยู่เพียงในเมืองซึ่งเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย ยังไม่ครอบคลุมถึงชุมชนท้องถิ่นในชนบทห่างไกลออกไป แต่ก็เริ่มจุดเริ่มต้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัยของสังคมในสปป.ลาว

⁶⁷ อติศร เสมแย้ม, “อุดมการณ์สังคมนิยมแบบลาว กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนของคนรุ่นใหม่,” ใน โครงการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปหลังยุคสงครามเย็น, บรรณาธิการโดย สุเนตร ชุตินธรานนท์ และคณะ, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2560), หน้า 49-50.

ภาพที่ 13 ตลาดกลางคืน หลวงพระบาง

เราสามารถพบเห็นได้ทั่วไปว่าปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนลาวในหลวงพระบางเป็นแบบสมัยใหม่ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย เชื่อมโยงกับโลกหรือสังคมที่อยู่ห่างไกล แต่ขณะเดียวกันคนลาวบางกลุ่มก็รู้สึกถึงความเจริญก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดความรู้สึกกระทบต่อความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิตดั้งเดิม และคุณค่าของวัฒนธรรมของบรรพบุรุษในอดีตที่กำลังอยู่ในภาวะเสี่ยง ทำให้เกิดภาวะการณ์ไม่ยอมรับกระแสโลกาภิวัตน์ขึ้นมา แต่ก็ไม่สามารถประท้วงเรียกร้องหรือแสดงออกได้อย่างชัดเจนมากนัก มีข้อเสนอผ่านกลุ่มอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีชีวิตชีวา (active) และหลากหลายอย่างเช่นวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา กลับเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีนั้น ๆ และกลุ่มอนุรักษ์ปกป้องรักษาวัฒนธรรมประเพณีนี้เชื่อว่าจะเป็นพลังที่ยั่งยืนสามารถกำหนดวิถีการดำรงชีวิตและชะตากรรมของชุมชนท้องถิ่นได้เอง ซึ่งอาจจะไม่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากรัฐบาล และพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมที่เน้นความเจริญด้านวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว โดยอาศัยพื้นฐานความคิดว่าชุมชนเป็นรากฐานของชีวิต และชุมชนเป็นรากฐานของความคิดของการเป็นท้องถิ่นนิยม⁶⁸

⁶⁸ ท้องถิ่นนิยมเป็นแนวคิดด้านทานกระแสโลกาภิวัตน์และตระหนักถึงมนุษย์ว่ามีความสำคัญ เชื่อว่าทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต มนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐาน มีความผูกพันกับภูมิสำเนา สิ่งแวดล้อม เพราะเหล่านี้คือพื้นที่ที่มนุษย์มีความผูกพันเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ความผูกพันกับชุมชนที่มีวัฒนธรรม ค่านิยม ประเพณีที่จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงรากที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ อ้างอิงจาก รุ่งนาถ ปรายงเกษมสุข (2559) โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม กับการไทยหาอดีต (ชลบุรี; วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ปีที่ 2 ฉบับที่ 2)

ภาพที่ 14 คนลารอดักบาตรข้าวเหนียว และนักท่องเที่ยว หลวงพระบาง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณียังคงไม่สามารถมีศักยภาพหรือแข่งขันพอเพียงพอที่จะต้านทานหรือต่อต้านพลังจักรวรรดินิยมสื่อและวัฒนธรรม (media and cultural imperialism) นี้ได้ อีกทั้งพลังอำนาจของมวลชนของสปป.ลาวไม่ได้เป็นผู้รับสารที่ถูกกระทำ (passive audience) แต่กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเชื่อมโยง (articulation) วัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยไม่ได้ปิดกั้นวัฒนธรรมอื่นในขณะเดียวกันก็พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนไม่ให้ถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมต่างชาติอื่น ซึ่งต้องอาศัยนโยบายระดับประเทศของสปป.ลาวคอยกำกับและสอดส่องดูแลไม่ให้วัฒนธรรมของลาวกระทบกระเทือนไป

